

Received: 6 Oct. 2023, Revised: 23 Oct. 2023

Accepted: 28 Sep. 2023

บทความวิจัย

การพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อทางแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลง
ระบบนิเวศวิทยาอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิปราณ สุกุมลันธน^{1*}, จินตนา อุ่นแสง¹, ปัทสรา มาชัยภูมิ¹,
มนัสพงษ์ มลาล¹, พิเชษฐ์ กงษา¹, ราตรี ตั้งรัตนกุล¹ ประไพพรรณ ครองสมบัติ¹

บทคัดย่อ

การก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำส่งผลให้ระบบนิเวศวิทยาเปลี่ยนแปลงไป จังหวัดชัยภูมิมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำในอำเภอบ้านเขว้าขึ้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาของแมลงและยุงพาหะนำโรคเพิ่มขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อทางแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยา อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) แกนนำสุขภาพ จำนวน 56 คน และ 2) ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลสีบน อำเภอบ้านเขว้า จำนวน 115 คน ดำเนินการวิจัย 4 ระยะ ได้แก่ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติ ขั้นสังเกต และขั้นสะท้อนผล เก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม สังเกต และสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติอนุमानโดยการวิเคราะห์ค่าที และการทดสอบค่าเอฟ ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อทางแมลง มี 4 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาบริบท 2) วิเคราะห์ปัญหาและถ่ายทอด 3) การประเมินผล 4) ถอดบทเรียนและคืนข้อมูล ทำให้ความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อทางแมลงของกลุ่มตัวอย่างภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}=3.11$, $SD=0.60$) ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อทางแมลง พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่อครัวเรือน สถานภาพสมรส การศึกษา และอาชีพ ต่างกันจะมีค่าเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สรุปว่าแนวทางการพัฒนาดังกล่าว สามารถสร้างเสริมให้ประชาชนมีความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อทางแมลงในระดับพื้นที่ได้ดีมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ความรอบรู้ด้านสุขภาพ, โรคติดต่อทางแมลง, การพัฒนา

¹ สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 นครราชสีมา

*Corresponding author E-mail: narp_academy@hotmail.com

Original Article

The Development of Health Literacy for Vector Borne Disease in the Ecosystem Change Area of Ban Khao district, Chaiyaphum Province

Pran Sukumolanan¹, Chintana Unsang¹,
Prapatsara Machaiyaphum¹, Manatpong Mala¹, Pichet Kongcha¹,
Ratree Tungrattanakamolkul¹, Prapaipan Kongsombat¹

Abstract

The construction of water reservoirs can change the ecology. Chaiyaphum Province has built a reservoir in Ban Khwao District. This effect changes in the ecology of insects and mosquitoes that carry disease. This action research was conducted in the study; its object to develop Health Literacy for Vector Borne Disease in the Ecosystem Change Area of Ban Khao district, Chaiyaphum Province. The samples consist of, 1) 56 health leaders, 2) 115 people in Sheebon sub-district, Ban Khwao district. Methods included 4 stages; planning, action, observation and reflect. Collected data by focus group, observation and interview. The statistical data were percentage, mean, standard derivation, t-test and F-test. The results found that health literacy development has 4 steps. Health 1) Context, 2) Analyzing problems and sharing, 3) Evaluation, and 4) Lessons learned. The development made health literacy for vector borne disease was high ($\bar{X}=3.11$, $SD=0.60$). For the comparative result on mean of health literacy for vector borne, it found that the samples with different household income, marital status, education and occupation, were significantly different in statistics at 0.05. Finally, the result found that the guidelines can be good strengthen health literacy for vector borne disease at the community level.

Keyword: Health literacy, Vector borne disease, the development

¹ The Office of Disease Prevention Control 9th Nakhon Ratchasima

*Corresponding author E-mail: narp_academy@hotmail.com

บทนำ

ประเทศไทยมีการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานมาอย่างยาวนานทั้งการสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ ฝาย หรือแม้กระทั่งประตูระบายและชลื่อนน้ำ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพนิเวศจากแหล่งน้ำที่มีน้ำไหลเป็นแหล่งน้ำที่มีน้ำนิ่ง โดยมีปริมาณน้ำระบายลงท้ายน้ำอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงพาหะนำโรค โดยเฉพาะยุงซึ่งสามารถนำติดต่อกันได้แก่ โรคไข้เลือดออก โรคไข้ปวดข้อยุงลาย โรคติดเชื้อไวรัสซิกา โรคมาลาเรีย เป็นต้น ก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การก่อสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้เกิดโรคมาลาเรีย และไข้เลือดออกกระบาดมากขึ้น ส่วนเขื่อนเชี่ยวหลาน และเขื่อนบางลาง ได้เกิดการระบาดโรคเท้าช้างและโรคไข้มาลาเรีย¹ การสร้างเขื่อนร้อยเอ็ด เขื่อนยโสธร-พนมไพร และเขื่อนธาตุน้อย ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อบริเวณเกษตรกรรมการดำรงชีพ และระบบนิเวศลุ่มน้ำ² โดยที่เขื่อนอาจทำให้น้ำที่กักเก็บไว้มีคุณภาพลดลง ก่อให้เกิดการเพาะและขยายพันธุ์ของเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์เลี้ยง นอกจากนี้การก่อสร้างแหล่งกักเก็บน้ำหรือเขื่อนอาจเป็นแหล่งเพาะและขยายพันธุ์ยุงซึ่งเป็นพาหะนำโรค ได้แก่ ไข้มาลาเรีย หรือไข้เลือดออก เป็นต้น³ โดยจากการศึกษาของกรมชลประทานพบการเปลี่ยนแปลงทางระบบนิเวศวิทยาโรคติดต่อมาโดยแมลงในพื้นที่พัฒนาแหล่งน้ำทั่วประเทศไทย เช่น อ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ พบลูกน้ำยุงลายพาหะนำโรคไข้เลือดออกบริเวณแคมป์ก่อสร้างคนงานสูงกว่ามาตรฐาน⁴ อ่างเก็บน้ำแม่เนิ้ง จังหวัดลำปาง พบค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายสูงกว่ามาตรฐาน (ร้อยละลูกน้ำยุงลายที่พบต่อหลังคาเรือนมากกว่าร้อยละ 10) และพบยุงพาหะนำโรคไข้เลือดออก ไข้ปวดข้อยุงลาย โรคติดเชื้อไวรัสซิกา โรคไข้มาลาเรีย และโรคเท้าช้าง⁵ และโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำร้อนเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุดรธานี มีรายงานพบผู้ป่วยโรคติดต่อนำโดยแมลง 6 โรค ได้แก่ ไข้เลือดออก โรคมาลาเรีย โรคไข้ปวดข้อยุงลาย โรคเท้าช้าง โรคติดเชื้อไวรัสซิกา และโรคไข้สมองอักเสบ และพบยุงพาหะนำโรคดังกล่าวในพื้นที่ด้วย⁶

จังหวัดชัยภูมิ ได้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำน้ำชีอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้น โดยมีพื้นที่ได้รับผลกระทบทางระบบนิเวศวิทยาในระยะแรก คือ บ้านละหานค่าย หมู่ 2 ตำบลโคกสะอาด อำเภอหนองบัวระเหว และบ้านยางนาดี ตำบลสีพัน อำเภอบ้านเขว้า โดยสถานการณ์โรคติดต่อนำโดยแมลงจังหวัดชัยภูมิที่เป็นปัญหา คือ โรคไข้เลือดออก ซึ่งพบการระบาดในปี 2561 – 2563 โดยพบอัตราป่วยเฉลี่ยย้อนหลัง 3 ปี เท่ากับ 174.34 ต่อแสนประชากร ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศไทย (146.04 ต่อแสนประชากร)⁸ โดยที่อำเภอบ้านเขว้าก็พบการระบาดของโรคไข้เลือดออกเช่นกัน โดยอัตราป่วยเฉลี่ยมากกว่า 100 ต่อแสนประชากร ส่วนสถานการณ์โรคไข้มาลาเรียจังหวัดชัยภูมิ ตั้งแต่ปี 2561 - 2563 พบผู้ป่วย 9 ราย เป็นการติดเชื้อในพื้นที่ ร้อยละ 22.2 อำเภอบ้านเขว้าพบการระบาดของโรคไข้มาลาเรียอีกเช่นกัน โดยพบผู้ป่วย 2 ราย ติดเชื้อจากต่างพื้นที่⁹

ตำบลสีพัน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่รับผลกระทบทางนิเวศวิทยาจากการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ โดยตรง คือ เป็นพื้นที่โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำน้ำชีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็พบปัญหาโรคติดต่อนำโดยแมลงเช่นกัน โดยพบการระบาดของโรคไข้เลือดออก 3 ปี (ปี 2561 - 2563) ต่อเนื่อง สอดคล้องกับการระบาดของโรคไข้เลือดออกจังหวัดชัยภูมิ และพบความเสี่ยงด้านพาหะนำโรค คือ พบค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายในหมู่บ้านสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (ร้อยละลูกน้ำยุงลายที่พบต่อหลังคาเรือนมากกว่าร้อยละ 10) ประชาชนยังไม่เข้าใจผลกระทบจากการก่อสร้างแหล่งเก็บน้ำว่าส่งผลต่อสุขภาพอย่างไร ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนในเรื่องการป้องกันควบคุมโรคติดต่อนำโดยแมลงจากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องหาแนวทางเพื่อจัดการปัญหาด้านโรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่ โดยใช้การพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพใน 5 ด้าน ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูล การเข้าใจ การติดตาม การตัดสินใจ และการนำไปใช้¹⁰ เพื่อพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลงของประชาชนในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีทักษะความรู้ด้านสุขภาพอย่างเพียงพอ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศได้ทันทั่วทั้ง

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) แบบวงรอบของ Kemmis & McTaggart¹¹ รูปแบบการศึกษาแบ่งเป็น 4 ระยะ ระยะเวลาการศึกษา ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2564 – 30 กันยายน 2565 แบบแผนงานวิจัยเป็นแบบศึกษากลุ่มเดียววัดหลังการทดลอง (One-group posttest-only design) รายละเอียดดังนี้

1. ขั้นวางแผน (Planning) วิเคราะห์สภาพปัญหาและบริบทด้านโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาจากการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำน้ำชีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หลังจากนั้นจัดประชุมวางแผนการพัฒนาความรู้สุขภาพด้านโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า โดยคัดเลือกแกนนำสุขภาพด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ ผู้รับผิดชอบงานควบคุมโรคสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ, ผู้รับผิดชอบงานควบคุมโรคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ครูอนามัยและนักเรียน, ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล, ผู้นำชุมชน, อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน, สมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประจำหมู่บ้าน และตัวแทนภาคเอกชนในชุมชน ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 56 คน

2. ขั้นการปฏิบัติ (Action) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนพัฒนาความรู้ด้านโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า ให้กับกลุ่มแกนนำสุขภาพ เพื่อให้แกนนำสุขภาพนำไปถ่ายทอดให้ประชาชนในพื้นที่ต่อไป

3. ขั้นสังเกต (Observation) ติดตามผลการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาฯ และศึกษาผลการพัฒนาความรู้ด้านโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยา

ประชากรที่ศึกษา คือ ประชาชนในพื้นที่หมู่ 5, 10 บ้านชิน ตำบลชิน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 989 คน กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณตัวอย่างคำนวณค่าเฉลี่ยในประชากร กรณีทราบจำนวนประชากร¹²

$$n = \frac{Z^2 \alpha N \sigma^2}{Z^2 \alpha \sigma^2 + (N-1)d^2}$$

โดยที่ n = ขนาดตัวอย่าง, N = จำนวนประชากรหมู่ 5, 10 ตำบลชิน อำเภอบ้านเขว้า จำนวน 989 คน, σ^2 = ค่าความแปรปรวนของความรอบรู้ด้านสุขภาพที่โรคไข้เลือดออก¹³ เท่ากับ 0.240, Z = ระดับความเชื่อมั่น เท่ากับ 1.96 และ d = ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ เท่ากับ 0.10

ดำเนินการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีสุ่มแบบเป็นระบบ (Systematic sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 85 คน

4. ขั้นสะท้อนผล (Reflect) ถอดบทเรียนและคืนข้อมูลผลการปฏิบัติตามแผนให้กับแกนนำสุขภาพ วัตถุประสงค์เพื่อให้แกนนำสุขภาพรับทราบผลการดำเนินงานและผลการเฝ้าระวังโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า เพื่อให้นำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนากระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น และขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นๆ ต่อไป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ แบบสอบถามความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า โดยความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ด้วยดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ โดยผู้เชี่ยวชาญจากกรมควบคุมโรค 3 คน ผลพบทุกข้อมีค่ามากกว่า 0.5 ขึ้นไป และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) สำหรับแบบสอบถามความรู้ โดยทดลองใช้ในกลุ่มประชาชนบ้านละหานค่าย ตำบลโคกสะอาด อำเภอนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นพื้นที่โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำลำน้ำชีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 30 คน และนำมาคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค (Coefficient Alpha's Cronbach) เท่ากับ 0.91

เกณฑ์การแปลผลระดับความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า

ระดับ	ค่าเฉลี่ย
ต่ำ	น้อยกว่า 1.34
ปานกลาง	1.34 – 2.67
สูง	มากกว่า 2.67

หลังจากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลโดยสนทนากลุ่ม สังเกต สัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า จำแนกตามเพศ รายได้ การป่วยด้วยโรคติดต่อในตำบลชินอำเภอบ้านเขว้า สมาชิกในครอบครัวป่วยด้วยโรคติดต่อ

นำโดยแมลง โดยใช้ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ค่าที (Independent Sample t-test) และจำแนกตามสถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพ สมาชิกในครอบครัว การอาศัยในพื้นที่ โดยทดสอบค่าเอฟ หรือการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (F-test/One-way ANOVA)¹⁴ ส่วนข้อมูลคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษา

1. วิเคราะห์สภาพปัญหาและบริบทด้านโรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่

สถานการณ์โรคไข้เลือดออกในตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ พบการระบาดของโรค 3 ปี ต่อเนื่องในปี 2561 - 2563 แต่ปี 2564 ไม่พบผู้ป่วยในพื้นที่ ผลสำรวจค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายของสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา พบค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายในครัวเรือน (House Index: HI) เท่ากับ 52.63 ซึ่งอยู่ในระดับความเสี่ยงสูง (เกณฑ์ HI > 10) ผลการศึกษากฎวิทยา (จับยุงและแมลงพาหะ) มาวินิจฉัยและแยกชนิดพบบุงพาหะนำโรคไข้มาลาเรีย *An.barbirostris* โรคเท้าช้าง *Cx.quinquefasciatus*, *Mn.indiana*, *Mn.uniformis*, *Mn.annulifera*, *Mn.dives* โรคไข้สมองอักเสบ *Cx.gelidus* ผลการวิเคราะห์ปัญหาและสถานการณ์ความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลง จำแนกได้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล พบประเด็นปัญหา คือ ประชาชนยังไม่เข้าใจผลกระทบจากการก่อสร้างแหล่งเก็บน้ำในพื้นที่ว่าส่งผลต่อสุขภาพอย่างไร ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนในเรื่องการสื่อสารการป้องกันควบคุม ขาดการสื่อสารกับแรงงานต่างพื้นที่เข้ามาก่อสร้างแหล่งเก็บน้ำซึ่งอาจเป็นตัวกลางนำโรคติดต่อนำโดยแมลงเข้ามา 2) ด้านเชื้อก่อโรค พบประเด็นปัญหา คือ อำเภอลำเลียงพบการระบาดของโรคไข้มาลาเรีย อาจนำเข้าเข้ามาในพื้นที่ได้ ไม่มีการสื่อสารและทำความเข้าใจกับประชาชนที่มากพอกในเรื่องโรคไข้เลือดออก ซึ่งมีแนวโน้มกลับมาระบาดในพื้นที่ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม พบประเด็นปัญหา คือ ไม่มีหน่วยงานมาสื่อสารว่าเมื่อมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำจะส่งผลให้มีความเสี่ยงเรื่องแหล่งเพาะพันธุ์ยุงเพิ่ม คือ มีการกักเก็บน้ำเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย คนงานก่อสร้างอาจนำโรคที่มากับยุงมาจากพื้นที่อื่น เช่น โน้คไข้มาลาเรีย โรคเท้าช้าง เป็นต้น ประชาชนยังมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมในบ้านตนเองไม่เพียงพอ ทำให้ค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายสูงกว่าเกณฑ์ (ร้อยละลูกน้ำยุงลายที่พบต่อหลังคาเรือนมากกว่าร้อยละ 10) และไม่มีการสำรวจประเมิน และสื่อสารให้ประชาชนทราบว่าแมลงพาหะนำโรคอยู่ในพื้นที่

2. การจัดทำแผนพัฒนาความรู้ด้านโรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่

ผู้วิจัยและแกนนำสุขภาพ ร่วมประชุมวิเคราะห์ปัญหาโรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ และจัดทำแผนงานโครงการเสนอรับงบประมาณจากกรมชลประทาน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ 1) ประชุมพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ 2) จัดทำแผนปฏิบัติงานระดับหมู่บ้าน 3) ศึกษากฎวิทยามาแมลงพาหะนำโรค และ 4) จัดประชุมถอดบทเรียนการดำเนินงาน

3. ผลการการพัฒนาความรู้ด้านโรคติดต่อนำโดยแมลง

3.1 ผลการติดตามการดำเนินงานตามแผน

ผู้วิจัยและแกนนำสุขภาพ ได้ร่วมกันพัฒนาและติดตามแผนการพัฒนาความรู้ด้านโรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ โดยสรุปผลได้ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ผลการติดตามแผนการพัฒนาความรู้ด้านโรคติดต่อนำโดยแมลง

กิจกรรม	ผลดำเนินงาน
1. ประชุมพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพ	-จัดประชุมร่วมกับแกนนำสุขภาพ จำนวน 56 คน ในวันที่ 7 มิถุนายน 2565 ณ รพ.สต.ยางนาดี ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ
โรคติดต่อนำโดยแมลงในพื้นที่ในกลุ่มแกนนำสุขภาพ	-พัฒนาความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลง โดยใช้ทฤษฎีสร้างทักษะความรู้ด้านสุขภาพ 5 ด้าน (K-shape) ได้แก่ ทักษะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทักษะการเข้าใจ ทักษะการได้ถาม ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการนำไปใช้

กิจกรรม	ผลดำเนินงาน
2. จัดทำแผนพัฒนา ความรอบรู้ด้าน โรคติดต่อมาโดยแมลง ระดับหมู่บ้าน	-จัดประชุมร่วมกับแกนนำสุขภาพ จำนวน 56 คน ในวันที่ 7 มิถุนายน 2565 ณ รพ.สต.ยางนาดี ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิใช้กระบวนการ AIC วางแผนแบบมีส่วนร่วมมาจัดทำแผนปฏิบัติงานระดับหมู่บ้าน ได้กิจกรรม 3 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมกำจัดลูกน้ำยุงลายในหมู่บ้าน สัปดาห์ละ 1 ครั้ง 2) กิจกรรมรณรงค์ทำความสะอาดหมู่บ้าน เดือนละ 2 ครั้ง 3) กิจกรรมอบรมให้ความรู้และหาแนวทางขจัดปัญหาไขเลือดออกในชุมชนในกลุ่มประชาชน วัด โรงเรียน
3. ศึกษาภูมิวิทยาแมลง พาหะนำโรค	<u>1) ผลการสำรวจแมลงพาหะทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน</u> ครั้งที่ 1 เดือนมิถุนายน 2565 พบแมลงพาหะนำโรค คือ ยุงลาย <i>Ae.albopictus</i> , <i>Ae.aegypti</i> (โรคไขเลือดออก), ยุงรำคาญ <i>Cx.quinquefasciatus</i> , <i>Cx.gelidus</i> , ยุงเสือ <i>Mn.indiana</i> , <i>Mn.uniformis</i> , <i>Mn.annulifera</i> , <i>Mn.dives</i> (ใช้สมองอักษะ, เท้าช้าง), ครั้งที่ 2 เดือนสิงหาคม 2566 พบแมลงพาหะนำโรค คือ ยุงลาย <i>Ae.albopictus</i> , <i>Ae.aegypti</i> (โรคไขเลือดออก), ยุงรำคาญ <i>Cx.quinquefasciatus</i> , <i>Cx.gelidus</i> , ยุงเสือ <i>Mn.annulifera</i> , <i>Mn.dives</i> (ใช้สมองอักษะ, เท้าช้าง), ยุงก้นปล่อง <i>An.barbirostris</i> (มาลาเรีย) จากผลการสำรวจ สรุปได้ว่าพื้นที่หมู่ 5, 10 ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เป็นพื้นที่เสี่ยงโรคติดต่อมาโดยแมลง เนื่องจากพบแมลงพาหะนำโรคในหมู่บ้าน <u>2) ผลสำรวจค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายในหมู่บ้าน</u> ดำเนินการสุ่มสำรวจจำนวน 40 หลังคาเรือน ครอบคลุมทั้งหมู่บ้าน ครั้งที่ 1 เดือนมิถุนายน 2566 พบค่าร้อยละลูกน้ำยุงลายที่พบต่อหลังคาเรือน HI = 47.54, ค่าดัชนีที่พบลูกน้ำยุงลายต่อภาชนะทั้งหมด CI = 16.43 ครั้งที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2566 ค่า HI = 32.79, CI = 11.79 และครั้งที่ 3 เดือนสิงหาคม 2566 ค่า HI = 41.38, CI = 16.25 จากผลการสำรวจสรุปได้ว่า พื้นที่หมู่ 5, 10 ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ มีความเสี่ยงสูงที่จะเกิดการระบาดของโรคไขเลือดออก โรคไขปวดข้อยุงลาย และโรคติดเชื้อไวรัสชิคาโกในพื้นที่ได้ เนื่องจากพบค่าดัชนีลูกน้ำยุงลาย HI > 10
4. จัดประชุมถอด บทเรียนการดำเนินงาน	-จัดประชุมถอดบทเรียนการดำเนินงานพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลง ร่วมกับแกนนำสุขภาพ จำนวน 56 คน ในวันที่ 26 สิงหาคม 2565 ณ รพ.สต.ยางนาดี ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิโดยมีการคืนข้อมูลผลการพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพฯ ผลการศึกษากฎิยาแมลงพาหะนำโรค และมีการสรุปปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค ร่วมกัน

3.2 ผลการศึกษาความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลงในกลุ่มประชาชน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่อาศัยในหมู่ 5, 10 ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 115 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 68.7 อายุเฉลี่ย $\bar{X}$ = 52.1 ปี (SD = 13.9 ปี) สถานภาพสมรส/คู่ ร้อยละ 82.6 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 44.3 ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 67.8 รายได้ต่อเดือนไม่พอกับค่าใช้จ่าย ร้อยละ 56.5 มีสมาชิก 3 – 4 คน อาศัยในครอบครัว ร้อยละ 49.6 สมาชิกในครอบครัวเคยป่วยด้วยโรคไขเลือดออก ร้อยละ 19.1 และอาศัยอยู่ในพื้นที่ 10 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 85.2

ผลการวิเคราะห์ความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลงภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 3.11, SD = 0.60) เมื่อแยกรายประเด็นพบว่า ทักษะการนำไปใช้มีค่าเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพมากที่สุด อยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 3.37, SD = 0.54) ส่วนทักษะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารมีค่าเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพน้อยที่สุด อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.89, SD = 0.87) แต่เมื่อแยกรายด้านความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลง พบว่า 1) ทักษะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การค้นหาและเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ขณะอยู่ที่บ้านและข้างนอกเกี่ยวกับการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายภายในบ้านและนอกบ้าน ($\bar{X}$ = 2.99, SD = 0.93), 2) ทักษะการเข้าใจ ประเด็นที่มี

ค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สามารถอ่าน/ทำความเข้าใจและสรุปจากการฟังข้อมูลเรื่องการจัดสภาพบ้านเรือน แล้วสามารถนำมาดูแลบ้านเรือนของท่านให้ปลอดภัยจากแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย ($\bar{X} = 3.21$, SD = 0.83), 3) ทักษะการสื่อสารและการไต่ถาม ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันโรคที่มียุงลายเป็นพาหะจากแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ($\bar{X} = 3.20$, SD = 0.79), 4) ทักษะการตัดสินใจ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ สามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย กำจัดลูกน้ำยุงลายภายในบ้านและบริเวณนอกบ้านได้ ($\bar{X} = 3.29$, SD = 0.77) และ 5) ทักษะการนำไปใช้ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การควบคุม กำกับสุขภาพตนเอง ให้นอนกางมุ้ง ($\bar{X} = 3.67$, SD = 0.67) แสดงดังตาราง 2

ตารางที่ 2 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลงทั้ง 5 ด้าน (n = 115)

ข้อคำถาม	ระดับความสามารถ				$\bar{X}$ (SD) ระดับ
	ทำได้ ง่ายมาก จำนวน (ร้อยละ)	ทำได้ ค่อนข้าง ง่าย จำนวน (ร้อยละ)	ทำได้ ปานกลาง จำนวน (ร้อยละ)	ทำได้ ยาก มาก จำนวน (ร้อยละ)	
1.ทักษะการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร					2.89(0.87) ปานกลาง
1.1. การค้นหาและเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร ขณะอยู่ที่บ้าน และข้างนอกเกี่ยวกับการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายภายในบ้านและนอกบ้าน	41 (35.7)	40 (34.8)	26 (22.6)	8 (7.0)	2.99(0.93) ปานกลาง
1.2. การตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากหลายๆ แหล่งก่อนนำไปใช้ในการกำจัดลูกน้ำยุงลาย	34 (29.6)	49 (42.6)	23 (20.0)	9 (7.8)	2.94(0.90) ปานกลาง
1.3. การคัดเลือกข้อมูลการป้องกันโรคที่มียุงลายเป็นพาหะ จากแหล่งข้อมูลและวันเดือนปีที่ระบุไว้ว่ามีความทันสมัย ทันเหตุการณ์เป็นปัจจุบัน	24 (20.9)	48 (41.7)	34 (29.6)	9 (7.8)	2.76(0.88) ปานกลาง

ตารางที่ 2 จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลงทั้ง 5 ด้าน (n = 115)

ข้อคำถาม	ระดับความสามารถ				$\bar{X}$ (SD) ระดับ
	ทำได้ ง่ายมาก จำนวน (ร้อยละ)	ทำได้ ค่อนข้าง ง่าย จำนวน (ร้อยละ)	ทำได้ ค่อนข้าง ยาก จำนวน (ร้อยละ)	ทำได้ ยาก มาก จำนวน (ร้อยละ)	
1.4. การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันโรคที่มียุงลายเป็นพาหะจากอินเทอร์เน็ต สื่อสิ่งพิมพ์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้	37 (32.2)	37 (32.2)	24 (20.9)	17 (14.8)	2.82(1.05) ปานกลาง
1.5 เมื่อมีความสงสัย กังวลใจ เกี่ยวกับโรคติดต่อ นำโดยยุงลายจะสืบค้นหาข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ทันที	36 (31.3)	47 (40.9)	23 (20.0)	9 (7.8)	2.96(0.91) ปานกลาง
2.ทักษะการเข้าใจ					3.11(0.74) สูง
2.1 สามารถทำความเข้าใจความสำคัญของวิธีกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายจากการอ่าน ฟัง ได้ครบถ้วน	49 (42.6)	44 (38.3)	17 (14.8)	5 (4.3)	3.19(0.85) สูง
2.2 สามารถอ่าน/ทำความเข้าใจและสรุปจากการฟังข้อมูลเรื่องการจัดสภาพบ้านเรือน แล้วสามารถนำมาดูแลบ้านเรือนของท่านให้ปลอดจากแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย	49 (42.6)	46 (40.0)	15 (13.0)	5 (4.3)	3.21(0.83) สูง
2.3 สามารถปฏิบัติตามคำแนะนำในคู่มือ เอกสารหรือแผ่นพับที่ เกี่ยวกับการป้องกันโรคติดต่อจากยุงลายได้	43 (37.4)	52 (45.2)	16 (13.9)	4 (3.5)	3.17(0.79) สูง
2.4 สามารถอ่านและเข้าใจข้อมูลด้านสุขภาพการป้องกันโรคติดต่อจากยุงลายจากสื่อ เช่น สิ่งพิมพ์ แผ่นพับ โปสเตอร์ ใบสั่งแพทย์ โปรแกรมใช้งานบนมือ ถือ (application) และสื่อออนไลน์ (Facebook, line) ได้	40 (34.8)	33 (28.7)	32 (27.8)	10 (8.7)	2.90(0.99) ปานกลาง
2.5 รู้และเข้าใจในคำอธิบายและคำศัพท์ของผู้ให้บริการสุขภาพจากสถานพยาบาลจากสถานพยาบาลเรื่องการป้องกันป้องกันโรคติดต่อจากยุงลาย	39 (33.9)	52 (45.2)	19 (16.5)	5 (4.3)	3.09(0.82) สูง
3.ทักษะการสื่อสารและการไต่ถาม					3.08(0.73) สูง
3.1 การสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันโรคที่มียุงลายเป็นพาหะจากแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ	47 (40.9)	46 (40.0)	20 (17.4)	2 (1.7)	3.20(0.79) สูง
3.2 การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนบ้าน เกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมในบ้านและชุมชน เพื่อป้องกันโรคที่มียุงลายเป็นพาหะ	38 (33.0)	45 (39.1)	25 (21.7)	7 (6.1)	2.99(0.89) ปานกลาง
3.3 สามารถชักชวนเพื่อนบ้านให้ทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลายในครัวเรือนของแต่ละคนได้	36 (31.3)	55 (47.8)	16 (13.9)	8 (7.0)	3.03(0.86) สูง

3.4 สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์การป้องกันโรคที่มีอยู่กลายเป็นพาหะ	30 (26.1)	64 (55.7)	15 (13.0)	6 (5.2)	3.03(0.78) สูง
3.5 สามารถพูดคุย ชักถาม กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเพื่อให้ได้ข้อมูลหรือบริการที่เหมาะสมเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมในบ้านและชุมชน เพื่อป้องกันโรคที่มีอยู่กลายเป็นพาหะเหมาะสมกับชีวิตประจำวันของท่านได้	45 (39.1)	48 (41.7)	17 (14.8)	5 (4.3)	3.16(0.83) สูง
4.ทักษะการตัดสินใจ					3.09(0.71) สูง
4.1 สามารถเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย กำจัดลูกน้ำยุงลายภายในบ้านและบริเวณนอกบ้านได้	53 (46.1)	44 (38.3)	16 (13.9)	2 (1.7)	3.29(0.77) สูง
4.2 การเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของวิธีการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายหลายวิธี ก่อนกำจัดลูกน้ำยุงลายภายในบ้านและบริเวณนอกบ้านได้	40 (34.8)	53 (46.1)	19 (16.5)	3 (2.6)	3.13(0.78) สูง
4.3 หากมีคนแนะนำวิธีการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายหรือเชิญชวนให้ผลิตภัณฑ์กำจัดยุงลาย จะไตร่ตรองถึงเหตุผลความเป็นจริง ก่อนตัดสินใจเชื่อและทำตาม	39 (33.9)	48 (41.7)	23 (20.0)	5 (4.3)	3.05(0.85) สูง
4.4 เมื่อเห็นโฆษณาผลิตภัณฑ์ป้องกันยุงและสนใจในสินค้านั้น สามารถหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อประเมินความน่าเชื่อถือก่อนตัดสินใจซื้อ	32 (27.8)	52 (45.2)	26 (22.6)	5 (4.3)	2.97(0.83) ปานกลาง
4.5 สามารถวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียเพื่อเลือกใช้ผลิตภัณฑ์ป้องกันยุงลายได้	36 (31.3)	52 (45.2)	21 (18.3)	6 (5.2)	3.03(0.84) สูง
5.ทักษะการนำไปใช้					3.37(0.54) สูง
5.1 การวางแผนการดูแลสิ่งแวดล้อม เช่น ห้องน้ำ แจกัน ภาชนะขังน้ำ ยางรถยนต์ ในบ้านให้ครบทุกจุด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย	56 (48.7)	46 (40.0)	11 (9.6)	2 (1.7)	3.36(0.73) สูง
5.2 การจัดสรรเวลา เพื่อมาดูแลบ้านเรือนของท่านไม่ให้มีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายได้	47 (40.9)	57 (49.6)	10 (8.7)	1 (0.9)	3.30(0.67) สูง
5.3 สามารถกำหนดให้ 1 วันใน 1 สัปดาห์เป็นวันกำจัดลูกน้ำยุงลาย เช่น กำจัดลูกน้ำยุงลายทุกวันอาทิตย์	45 (39.1)	51 (44.3)	17 (14.8)	2 (1.7)	3.21(0.76) สูง
5.4 การเตือนตนเองเปลี่ยนถ่ายน้ำในโถงหรือภาชนะเก็บน้ำ ท่านจัดการครบทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเปลี่ยน ถ่ายน้ำ ล้าง และขัดให้สะอาดก่อน	47 (40.9)	58 (50.4)	9 (7.8)	1 (0.9)	3.31(0.65) สูง
5.5 การควบคุม กำกับสุขภาพตนเอง ให้นอนกางมุ้ง	87 (75.7)	21 (18.3)	4 (3.5)	3 (2.6)	3.67(0.67) สูง

3.3 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลง

ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ครัวเรือนต่อเดือนเพียงพอและไม่เพียงพอ มีคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อนำโดยแมลงความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงดังตาราง 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลงด้วยสถิติ Independent t-test

จำแนกตาม		n	$\bar{X}$	SD	t	Sig.
1. รายได้ครัวเรือนต่อเดือน	เพียงพอ	50	3.26	0.44	2.393	0.01*
	ไม่เพียงพอ	65	2.99	0.69		

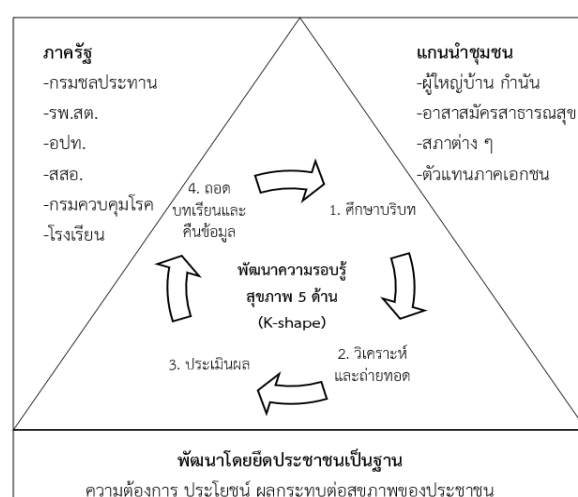
ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพสมรส การศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีคะแนนเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลงความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลงด้วยสถิติ F-test

จำแนกตาม	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
1. สถานภาพสมรส	ระหว่างกลุ่ม	2.839	2	1.420	4.090	0.019*
	ภายในกลุ่ม	38.874	112	0.347		
	รวม	41.713	114			
2. การศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	4.160	4	1.040	3.046	0.020*
	ภายในกลุ่ม	37.554	110	0.341		
	รวม	41.713	114			
3. อาชีพ	ระหว่างกลุ่ม	5.302	5	1.060	3.174	0.010*
	ภายในกลุ่ม	36.411	109	0.334		
	รวม	41.713	114			

4. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

การพัฒนาความรอบรู้ด้านโรคติดต่อ นำโดยแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ครั้งนี้ มีปัจจัยความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมดำเนินการจาก 3 ภาคส่วน คือ 1) ภาครัฐ, 2) แกนนำชุมชน, 3) การพัฒนาโดยยึดประชาชนเป็นฐาน มาร่วมดำเนินการ โดยมีรูปแบบการพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพทั้ง 5 ด้าน (K-shape) จำนวน 4 ขั้นตอน คือ 1) ศึกษาบริบท 2) วิเคราะห์และถ่ายทอดความรอบรู้ด้านสุขภาพ 3) ประเมินผล และติดตามการดำเนินงาน 4) ถอดบทเรียนและคืนข้อมูลการพัฒนาให้ทั้ง 3 ภาคส่วน เพื่อใช้พัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพฯ ต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวทางการพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อ นำโดยแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยา จังหวัดชัยภูมิ

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์การพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาอำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ ดังนี้

1. ระดับความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลงในพื้นที่อยู่ในระดับสูง ($\bar{X}=3.11$, $SD=0.60$) เนื่องจากโรคติดต่อมาโดยแมลงโดยเฉพาะโรคไข้เลือดออก เป็นโรคประจำถิ่นมีการระบาดอยู่ในพื้นที่ ทำให้มีการดำเนินงานให้สุขศึกษา พัฒนาความรู้ของประชาชนจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นทุนเดิม และกระบวนการวิจัยครั้งนี้ มีการดำเนินการตั้งแต่การศึกษาริบทพื้นที่ในด้านโรคติดต่อมาโดยแมลงและด้านรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทำให้ทราบพื้นฐานของประชาชนที่จะต้องเน้นพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพประเด็นใด หลังจากนั้นได้วิเคราะห์แนวทางแก้ปัญหาหารือร่วมกันกับแกนนำสุขภาพเพื่อออกแบบเป็นแผนปฏิบัติงานที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนทั้งการสร้างความรู้ด้านสุขภาพฯ การสำรวจสภาพปัญหาเรื่องแมลงพาหะนำโรคเพื่อใช้เป็นข้อมูลเฝ้าระวังและแก้ปัญหา รวมถึงมีการประเมินผลการดำเนินงานอยู่เป็นระยะ สุดท้ายมีการคืนข้อมูลและถอดบทเรียนการดำเนินงานที่ผ่านมาให้แกนนำสุขภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับความรู้ด้านสุขภาพโรคไข้เลือดออกของอาสาสมัครสาธารณสุขเขตตำบลหนองใหญ่ อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ ที่พบว่า มีค่าเฉลี่ยความรู้ในระดับสูง ($\bar{X}=2.61$, $SD=0.49$)¹³ และสอดคล้องกับความรู้สุขภาพด้านการป้องกันโรคไข้เลือดออกของอาสาสมัครสาธารณสุข เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ที่มีค่าเฉลี่ยความรู้ในระดับดีมาก¹⁵ และสอดคล้องกับความรู้ด้านสุขภาพโรคไข้เลือดออกของครัวเรือนในอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีความรู้ด้านสุขภาพในระดับมาก¹⁶ แต่มีประเด็นไม่สอดคล้องกัน คือ ทักษะการเข้าถึงข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างอยู่ระดับปานกลาง เนื่องจากผลการศึกษาปัจจัยที่มีผลกับความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลงในครั้งนี้พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้ต่อครัวเรือน การศึกษา และอาชีพต่างกัน จะมีค่าเฉลี่ยความรู้ด้านสุขภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากการศึกษาพบว่าประชาชนในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลด้านสุขภาพจากสื่อต่าง ๆ ได้ไม่มากพอเพราะวิถีชีวิตส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพื่อเลี้ยงปากท้องก่อนการดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัว

2. จากผลการศึกษาการพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลง พบค่าเฉลี่ยลูกน้ำยุงลายต่อหลังคาเรือนในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาบ้านยางนาดี หมู่ 5 และ 10 ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ สูงกว่าค่ามาตรฐาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของโครงการอ่างเก็บน้ำแม่ กวางอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่เงิน จังหวัดลำปาง และโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำร้อนเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุดรธานี^{4,5,6} เนื่องจากในพื้นที่เหล่านี้มักก่อสร้างหรือพัฒนาแหล่งน้ำในที่ที่มีป่า แหล่งน้ำ อุดมสมบูรณ์ มีการกักเก็บน้ำไว้ใช้อุปโภคบริโภค ทำให้พบยุงพาหะนำโรคที่สำคัญได้เหมือนกัน โดยเฉพาะยุงลายซึ่งเป็นยุงประจำถิ่นของประเทศไทย การแพร่พันธุ์ได้ทั่วทุกภูมิภาค

ข้อเสนอแนะ

1. ควรพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลงในพื้นที่เปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดทักษะทั้ง 5 ด้าน ในระดับสูง และสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาจากทุกภาคส่วนทั้งจากภาครัฐ แกนนำชุมชน และประชาชน และควรพัฒนาความรู้ด้านสุขภาพในพื้นที่พัฒนาแหล่งน้ำอื่นด้วยเพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

2. จากการศึกษาริบทพื้นที่ที่มีผลกับความรู้ด้านสุขภาพโรคติดต่อมาโดยแมลง คือ รายได้ต่อครัวเรือน อาชีพ และการศึกษา ดังนั้น หน่วยงานสาธารณสุขและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างความรู้ด้านสุขภาพของประชาชนโดยศึกษาริบทพื้นที่ก่อนดำเนินงานเพื่อให้เกิดความรู้ด้านสุขภาพที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมาย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลยางนาดี และแกนนำสุขภาพตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่ให้ความร่วมมือในการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. กองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย. แนวทางการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพจากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. 2553.
2. นิรันดร์ คำนุ. การใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาเครือข่ายชาวบ้านลุ่มน้ำชีตอนล่างเพื่อแก้ไขผลกระทบจากการสร้างเขื่อน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 2565: 18(2); 27-56.
3. ณพพงศ์ จันจุฬา. เชื้อน : การพัฒนากับปัญหาประมงไทย. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 2552: 5(2); 25-36.
4. สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน. รายงานผลฯ โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่. กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2565.
5. สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน. รายงานผลฯ โครงการอ่างเก็บน้ำแม่เนียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำปาง. กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2565.
6. สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน. รายงานผลฯ โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำร้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุดรธานี. กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2565.
7. สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน. รายงานผลฯ โครงการอ่างเก็บน้ำลำน้ำชีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดชัยภูมิ ฉบับที่ 2. กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2565.
8. กองระบาดวิทยา กรมควบคุมโรค. สถานการณ์โรคไข้เลือดออก ปี 2561 – 2563. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://doe.moph.go.th/surdata/disease.php?dcontent=old&ds=262766>. เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2566.
9. สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา. ข้อมูลรายงาน 506 ปี 2560 – 2565. สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา. 2566.
10. ขวัญเมือง แก้วดำเกิง. K-shape 5 ทักษะเพิ่มความรอบรู้ด้านสุขภาพ. วารสารสมาคมวิชาชีพสุขภาพ. 2563: 35(2); 22-26.
11. วีรยุทธ์ ชาดะกาญจน์. วิจัยเชิงปฏิบัติการ. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 2558: 2(1); 29-49.
12. สมัทนา กลางคาร และวรพจน์ พรหมสัตยพรต. หลักการวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ (ครั้งที่ 6). มหาสารคาม: สารคามการพิมพ์ - สารคามเปเปอร์. 2553.
13. วีระ กองสนั่น และอมรศักดิ์ โพธิ์อำ. ความรอบรู้ด้านสุขภาพที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เขตตำบลหนองใหญ่ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดสุรินทร์. วารสารวารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพและการสาธารณสุขชุมชน. 2563: 3(1); 35 – 44.
14. อรุณ จิรวัดน์กุล. สถิติทางวิทยาศาสตร์สุขภาพเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ: วิทย์พัฒนา, 2558.
15. สาวิตรี พระเขียนทอง และคณะ. ปัจจัยทำนายความรอบรู้สุขภาพด้านการป้องกันโรคไข้เลือดออกของอาสาสมัครสาธารณสุข เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วารสารควบคุมโรค. 2564: 47(เพิ่มเติมฉบับที่ 1); 724-733.
16. พลภัทร เครือคำ และรชานนท์ งามใจรัก. ความสัมพันธ์ระหว่างความรอบรู้ด้านสุขภาพกับพฤติกรรมการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกของครัวเรือนในอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2566: 16(1); 39-51.